

مقدمه‌ای بر اخلاق زیستی

تألیف

جان بریانت، لیندا باگوت لا وله، جان سرل

مترجمان

دکتر حسن رهنما، دکتر علی محمد شکیب، دکتر سید مجتبی خیام‌نکویی،
دکتر غلامرضا صالحی جوزانی، دکتر محمدرضا پروین، هما محمودزاده،
مهندس اکرم صادقی، مهندس سعید سهیلی‌وند، دکتر مسعود توحیدفر

بريانت، ج.ا، ۱۹۴۴.

مقدمه‌ای بر اخلاق زیستی / تألیف جان بریانت [ایندا باگوت لا وله، جان سرل]؛ مترجمان حسن ره‌نما ... او دیگران].

تهران: جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه ابن‌سینا، ۱۳۸۷، (بهار ۱۳۸۸)

۲۴۸ص: مصور، نمودار.

بها: ۳۵/۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات قیپا.

عنوان اصلی: Introduction to Bioethics

واژه‌نامه، کتاب‌نامه به صورت زیرنویس.

۱. اخلاق زیست‌شناسی.

الف. جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه ابن‌سینا.

۱۷۲/۹۵۷

QH۳۳۱/ب۷

۱۵۹۶۷۸۰

کتابخانه ملی ایران

مقدمه‌ای بر اخلاق زیستی

تألیف: جان بریانت، ایندا باگوت لا وله، جان سرل

مترجمین: دکتر حسن ره‌نما، دکتر علی محمد شکیب، دکتر سیدمجتبی‌خیام نکویی، دکتر غلامرضا صالحی

جوزانی، دکتر محمد رضا پروین، هما محمودزاده، مهندس اکرم صادقی، مهندس سعید سهیلی‌وند،

دکتر معود توحیدفر

ناشر: انتشارات پژوهشگاه ابن‌سینا

ترجمه و تدوین: پژوهشکده بیوتکنولوژی کشاورزی

صفحه‌آرایی: فاطمه‌سادات شاکری

ویراستار ادبی: هما محمودزاده

گرافیک جلد: سمیه غلامی

نوبت چاپ: اول

سال انتشار: بهار ۱۳۸۸

تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

بها: ۴۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۰۶-۰۸-۵

کلیه حقوق، اعم از چاپ و تکثیر، برای صاحبان اثر محفوظ است.

(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است)

پژوهشگاه فن‌آوری‌های نوین علوم پزشکی جهاد دانشگاهی - ابن‌سینا

تهران - انتهای بزرگراه شهید چمران - اوین - دانشگاه شهید بهشتی

www.avicenna.ac.ir

دورنگار: ۲۲۴۳۲۰۲۱

تلفن: ۲۲۴۳۲۰۲۰

پژوهشکده بیوتکنولوژی کشاورزی

کرج - جاده ماهدشت - نرسیده به ترمینال شهید کلانتری

www.abrii.ac.ir

دورنگار: ۰۲۶۱-۲۷۰۴۵۳۹

تلفن: ۰۲۶۱-۲۷۰۹۶۵۲

پیش‌گفتار:

در دهه‌های اخیر، پیشرفت‌های چشمگیر علمی به ویژه در بیوتکنولوژی، موجب گسترش مناقشات اخلاقی و حقوقی در زندگی انسان شده است. این مناقشات، نه تنها در طول زندگی انسان وجود دارد بلکه به زمینه‌های پیش و پس از حیات او نیز مرتبط است. هم اینک، برای نمونه، «تولیدمثل»، «سقط جنین»، «شیه‌سازی»، «سلول‌های بنیادین»، «پیوند اعضا»، «ژنوم انسانی» و «مرگ آسان» از جمله مهم‌ترین موضوعاتی هستند که دغدغه‌هایی فلسفی، اخلاقی و حقوقی را در حوزه پزشکی برانگیخته‌اند. در سایر حوزه‌های علمی از جمله در بیوتکنولوژی و به ویژه مهندسی ژنتیک هم سئوالات و نگرانی‌های اخلاقی رو به گسترش است. دست‌ورزی‌های ژنتیکی در موجودات مختلف از جمله گیاهان، جانوران، میکروارگانیسم‌ها و حتی با اهداف درمانی در انسان (ژن‌درمانی) هم از جمله موضوعات مهم در بحث اخلاق زیستی محسوب می‌شوند.

از دهه ۱۹۶۰ به بعد، «اخلاق زیستی» به عنوان شاخه‌ای از «اخلاق کاربردی» و به صورت رشته‌ای آکادمیک پدیدار شده است. البته این بدین معنا نیست که پیش از آن، مسائل اخلاق زیستی در حیات انسان وجود نداشته است. پیشرفت تکنولوژی پس از انقلاب صنعتی و به ویژه در قرن بیستم زمینه اصلی شکل‌گیری اخلاق زیستی بوده است. نگاهی اجمالی به کتاب جمهوری افلاطون که بیش از دو هزار سال پیش نوشته شده است نشان می‌دهد که یکی از دغدغه‌های او در تصویرگری مدینه فاضله، چگونگی ضبط و مهار تولید مثل، سقط جنین‌های ناقص، مرگ آسان بیماران صعب‌العلاج و اصلاح نژاد بوده است. این نکته نشان می‌دهد که مسائل اخلاق زیستی به دلیل مدخلیت نام آن در روابط انسان با خود، خدا، طبیعت و انسان‌های دیگر همواره مورد توجه آدمی بوده است.

همچنین، اخلاق زیستی، دانشی فلسفی است که دشواری مسائل آن موجب می‌شود خلاقیت قوه ناطقه آدمی در مواجهه با مشکلاتی که با زندگی روزمره او گره خورده‌اند، به کار افتد. از این طریق، ذهن انسان توانایی بیشتری برای ارزیابی دقیق موقعیت‌های اخلاقی، ارائه تحلیل‌ها و کسب بصیرت‌های اخلاقی به دست می‌آورد. این همه بر غنای اندیشه و تجربه آدمی می‌افزاید.

باری، «اخلاق زیستی»، پیامدهای اخلاقی استفاده از فناوری‌های جدید را ارزیابی می‌کند. آشکار است که این ارزیابی، از توان یک حوزه تخصصی و عالمان آن خارج است. نه تنها می‌توان مسائل نوین زیستی را از نظرگاه‌های حقوقی، دینی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و حتی اقتصادی بررسی کرد بلکه به نظر می‌رسد بدون در نظر گرفتن این دیدگاه‌ها، تحلیل‌های فلسفی و اخلاقی، از عمق و دقت کافی برخوردار نخواهد بود. بنابراین، ارزیابی این مسائل، مقتضی فعالیت‌های مشترک و میان‌رشته‌ای متخصصان علوم پزشکی و زیستی، و عالمان علوم انسانی است.

مقدمه‌ای بر اخلاق زیستی نوشته جان بریانت، لیندا باگوت لا وله و جان سرل اثری جدید و جامع است که انتشار ترجمه فارسی آن، علاوه بر اینکه بر تعداد و تنوع آثار مرتبط با اخلاق زیستی به زبان فارسی می‌افزاید، می‌تواند مورد استفاده محققان و دانشجویان کلیه رشته‌های علوم زیستی، علوم پزشکی، بیوتکنولوژی، مهندسی ژنتیک و سایر علاقمندان واقع شود. همچنین، کتاب حاضر الگویی مناسب برای

تدریس اخلاق زیستی در رشته‌های مرتبط ارائه داده است و می‌تواند به عنوان کتاب مرجع مورد استفاده قرار گیرد.

در پایان، ضروری است از تلاش مترجمان گرامی، به ویژه جناب آقای دکتر رهنما که بر کار ترجمه کتاب نظارت کردند و گروه اخلاق زیستی پژوهشکده بیوتکنولوژی کشاورزی و همکاران محترم گروه حقوق و اخلاق زیستی پژوهشگاه فن‌آوری‌های نوین علوم پزشکی جهاد دانشگاهی - ابن‌سینا به ویژه سرکار خاتم‌ها محمودزاده، که در اصلاح و ویرایش ترجمه فارسی کوشیدند، صمیمانه تشکر شود.

دکتر سیدمجتبی خیام‌نکویی
رئیس پژوهشکده بیوتکنولوژی کشاورزی

دکتر محمد مهدی آخوندی
رئیس پژوهشگاه ابن‌سینا

هر قدرتی جدید که انسان به دست می‌آورد، همان اندازه که برای او است، علیه او نیز است. هر پیشرفتی به همان اندازه که او را قوی می‌کند، او را ضعیف هم می‌کند. او در هر پیروزی‌ای، در کنار احساس پیروزی، حس اسیری را دارد که به دنبال ماشین پیروزی‌اش کشیده می‌شود.

یکی از مباحث موجود در جامعه امروز نگرانی‌هایی است که بسیاری از افراد در مورد چگونگی استفاده از دانش‌های جدید زیست پزشکی مطرح می‌کنند. اما در واقع، این عبارت‌ها توسط دانشجوی بریتانیایی رشته "انگلستان در قرون وسطی" به نام لوئیس^۱ در سال ۱۹۴۷ در کتاب خود تحت عنوان "پایان عمر بشر"^۲ نوشته شده بود. ۵۵ سال بعد، یعنی در سال ۲۰۰۲، نظرهایی بسیار مشابه با زبان قرن بیست و یکمی توسط فرانسیس فوکویاما^۳ در کتابش تحت عنوان "آینده پسا انسانی ما"^۴ بیان می‌شود. البته، همواره نگرانی در زمینه چگونگی استفاده از دانشی که انسان به دست می‌آورد، وجود داشته است. با این وجود، به نظر می‌رسد در زمینه زیست‌شناسی پزشکی، احتمال سوء استفاده شیطانی و تهدیدآمیز، بیشتر از گذشته وجود دارد. این موضوع در یک فضای اجتماعی پست مدرن، با رشد بی اعتمادی نسبت به علم و تمایل به زیر سوال بردن جهت‌گیری و کاربرد آن و حتی گاهی یافته‌های علمی همراه شده است. در عین حال، پیشرفت در علوم زیستی، علوم زیست پزشکی و پزشکی بسیار سریع اتفاق می‌افتد. در واقع، این پیشرفت‌ها چنان سریع هستند که بسیاری از افراد، زمانی که موضوعات اخلاقی و اجتماعی ناشی از پیشرفت‌ها مطرح می‌شود، احساس ناامنی و بی پناهی می‌کنند.

با توجه به این پس‌زمینه علمی، در سال ۱۹۹۵/۹۶ دوره اخلاق زیستی برای دانشجویان کارشناسی رشته‌های علوم زیستی و آموزش علم در دانشگاه اگزتر^۵ ایجاد گردید. این امر چنین توجه می‌شد که با توجه به سرعت و ماهیت پیشرفت‌های علمی، موضوعات اخلاقی ناشی از آنها و فضای اجتماعی عمومی وقوع این پیشرفت‌ها، دانشمندان نیازمند ابزارهای عقلی برای ورود به مباحث اخلاقی هستند. همان‌گونه که در پیش‌گفتار کتاب قبلی خود، "اخلاق زیستی برای دانشمندان"^۶، بیان کردیم، بیشتر مباحث و نگرانی‌ها، به ویژه در رسانه‌ها، در جایی است که درک علمی در آن زمینه پایین است. دانشمندانی که ابعاد اخلاقی موضوع را می‌پذیرند و آن را درک می‌کنند، بیشتر می‌توانند همکاری داشته باشند. دوره اخلاق زیستی در دانشگاه اگزتر بسیار موفقیت آمیز بود و به عنوان یک الگو در سایر دانشگاه‌ها پذیرفته شد. در واقع، علاقه‌مندی بسیاری برای آموزش اخلاق به دانشجویان علوم زیستی در سطح ملی (بریتانیا) و بین‌المللی وجود دارد. علت تدوین این کتاب وجود چنین دوره‌هایی است. در

^۱ - C. V. Lewis

^۲ - The Abolition of Man

^۳ - Francis Fukuyama

^۴ - Our Post- Human Future

^۵ - Exeter

^۶ - Bioethics for Scientists (2002) eds Bryant, J., Baggott la Velle, L. and Searle, J. Wiley, Chichester.

تدوین کتاب قبلی (اخلاق زیستی برای دانشمندان) هدف ما به طور عمده، افرادی بودند که در این دوره‌ها تدریس می‌کردند تا ضمن ارائه یک آموزش قوی، به جنبه‌های اخلاقی و فلسفی موضوع هم پرداخته شود. در نوشتن جلد حاضر، هدف ما تهیه یک متن درسی، به طور عمده برای دانشجویان، به ویژه دانشجویان زیست‌شناسی، پزشکی و سایر رشته‌های علوم زیستی بوده است که پس زمینه علمی خوبی دارند ولی از جنبه نظریه‌های اخلاقی و فلسفی ضعیف‌اند. به دلیل آگاهی ما از نیازهای دانشجویان، این کتاب تدوین شد. بسیار امیدواریم که این کتاب، نیازهای آنها را برآورده کند. از دانشجویانی که نیازهای خود را مطرح کردند، تشکر می‌کنیم.

همچنین، از همه دوستان و همکارانی که بحث‌های بسیار خوبی در این زمینه داشته‌اند و همچنین با کمک‌هایشان (و گاه چالش‌هایشان) در پروراندن این موضوعات به ما یاری رساندند، تشکر می‌کنیم. به ویژه، از آلکس ایلوارد، سلیا دین-دروموند، استیو هیوج، نانسی جونز، سوزی لیتزر، استفان مینجر، جویری، کریستوفر ساوت‌گیت، فیلیپا تیلور، پتر تورن‌پنی و کریس ویلموت، اندی بوند و سایر اعضای گروه علاقه‌مند آکادمی آموزش عالی که در زمینه تدریس اخلاق به دانشجویان علوم زیستی فعالیت دارند، تشکر و قدردانی می‌نماییم. همچنین، از کمک‌های کریستوفر ساوت‌گیت در تدوین مبحث اخلاق زیست محیطی و کریستوفر هوک و فیلیپا تیلور در تدوین بخش نانوتکنولوژی و سایبرنتیک قدردانی می‌شود. از کلر الکساندر و سوباکسندال به دلیل مشورت آنها در تفسیر قانون بافت انسان و سوزان پیکرینگ به دلیل اجازه استفاده از عکس‌هایشان در زمینه روایان‌های اولیه، بیوپسی روایان و سلول‌های بنیادی انسانی تشکر می‌کنیم. در پایان، از همکاران مؤسسه جان وایلی و پسران، به ویژه اندی اسلید که ما را در طول نوشتن این کتاب مورد حمایت و تشویق قرار دادند و همچنین از رابرت همبروک قدردانی می‌کنیم که در تمام مراحل تولید و چاپ کتاب از آن حمایت کردند.

جان برایانت

لیندا باگوت لاوله

جان سرل

انگستر و بریستول، ژوئن ۲۰۰۵

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۳

فصل ۱: علم و اجتماع

۱-۱ طرح موضوع.....	۹
۱-۲ علم چیست؟.....	۱۲
۱-۳ علم مدرن.....	۱۴
۱-۴ علم، اخلاق و ارزش‌ها.....	۱۵
۱-۵ نگرش‌ها به علم.....	۱۸

فصل ۲: اخلاق و اخلاق زیستی

۲-۱ مقدمه.....	۲۵
۲-۲ اخلاق چیست؟.....	۲۵
۲-۳ توسعه اخلاق.....	۲۷
۲-۴ رشد اخلاق زیستی.....	۳۲
۲-۵ اخلاق در قرن بیست و یکم.....	۳۴
۲-۶ تصمیم‌گیری‌های اخلاقی.....	۳۷

فصل ۳: انسان‌ها و دنیای طبیعی

۳-۱ مقدمه.....	۴۳
۳-۲ مشکل چیست؟.....	۴۴
۳-۳ ارزش‌گذاری محیط زیست.....	۴۶
۳-۴ موقعیت انسان‌ها در طبیعت.....	۴۸
۳-۵ برخی آندیشه‌ها در زمینه امانت داری.....	۵۲
۳-۶ دو تفکر رایج در اخلاق زیست محیطی.....	۵۳
۳-۷ سه موضوع رایج در اخلاق زیست محیطی.....	۵۵
۳-۸ ملاحظه‌های نهایی.....	۶۲

فصل ۴: انسان و حیوانات

۴-۱ مقدمه.....	۶۴
۴-۲ جایگاه بشر در سلسله حیوانات.....	۶۵
۴-۳ استفاده انسان از حیوانات.....	۶۶
۴-۴ اخلاق پژوهش بر حیوانات.....	۷۴
۴-۵ حیوانات در ورزش، هم‌نشینی، فراغت و مد.....	۷۷

۷۹	۴-۶ حیوانات برای غذا
۸۰	۴-۷ نتیجه

فصل ۵: بیوتکنولوژی و اخلاق زیستی

۸۳	۵-۱ مقدمه
۸۴	۵-۲ جنبه‌های اخلاقی عمومی مربوط به دستوری ژنتیکی
۹۱	۵-۳ نانوتکنولوژی
۹۳	۵-۴ سایبرنتیک

فصل ۶: کاربرد دستوری‌های ژنتیکی

۹۹	۶-۱ مواد دارویی
۱۰۳	۶-۲ غذا و محصولات زراعی
۱۱۵	۶-۳ دستوری ژنتیکی حیوانات
۱۱۹	۶-۴ استفاده‌های تحقیقاتی از دستوری ژنتیکی

فصل ۷: زن‌های انسانی و پروژه ژنوم انسان

۱۲۳	۷-۱ تاریخچه
۱۲۴	۷-۲ ژنتیک مولکولی و پروژه ژنوم انسان
۱۲۶	۷-۳ برخی اندیشه‌ها در زمینه اصلاح نژاد
۱۲۷	۷-۴ کاربرد اطلاعات ژنتیکی انسان
۱۴۰	۷-۵ دستوری ژنتیکی انسان - واقعیت یا خیال

فصل ۸: زن‌ها - مسائل گسترده‌تر

۱۴۹	۸-۱ مقدمه
۱۵۰	۸-۲ فن‌آوری دستوری ژنتیکی گیاهان زراعی، تجارت جهانی و عدالت جهانی
۱۵۴	۸-۳ ثبت ژن
۱۵۷	۸-۴ سرقت ژنتیکی

فصل ۹: شبیه‌سازی و سلول‌های بنیادی

۱۶۳	۹-۱ مقدمه
۱۶۴	۹-۲ قورباغه و گوسفند
۱۶۷	۹-۳ زن‌ها و همسان‌ها
۱۶۸	۹-۴ طبیعی نیست - باید ممنوع شود!
۱۷۲	۹-۵ ضوابط اخلاقی در شبیه‌سازی انسان (نگاهی اجمالی)
۱۷۵	۹-۶ شکوفا نمودن توانایی‌های ژنتیکی سلول‌های بنیادی

فصل ۱۰: فناوری‌های نوین تولیدمثل

- ۱۰-۱ مقدمه ۱۸۶
- ۱۰-۲ گامت‌های خارج بدنی ۱۸۷
- ۱۰-۳ روش‌های کمکی در پزشکی تولیدمثل ۱۸۸
- ۱۰-۴ "توزادان طراح" ۱۹۳
- ۱۰-۵ مردان و زنان - آیا ما به هر دو نیاز داریم؟ ۱۹۵
- ۱۰-۶ نتیجه ۱۹۶

فصل ۱۱: رویان‌ها، جنین‌ها و سقط جنین: موضوع زندگی قبل از تولد

- ۱۱-۱ مقدمه ۱۹۹
- ۱۱-۲ رویان اولیه انسان ۲۰۰
- ۱۱-۳ پژوهش بر روی رویان ۲۰۴
- ۱۱-۴ سقط جنین ۲۰۷

فصل ۱۲: تصمیم‌ها در خاتمه حیات

- چه هنگام ممکن است بمیرم و چه هنگام مرده محسوب می‌شوم؟ ۲۱۳
- ۱۲-۱ مقدمه: دو مثال مهم ۲۱۳
- ۱۲-۲ چگونه به این مرحله رسیدیم؟ ۲۱۴
- ۱۲-۳ قتل از روی ترحم چیست؟ ۲۱۵
- ۱۲-۴ استدلال‌های موافق قتل از روی ترحم داوطلبانه ۲۱۷
- ۱۲-۵ استدلال‌های مخالف قتل از روی ترحم داوطلبانه ۲۱۸
- ۱۲-۶ چه زمانی باید یک درمان پزشکی متوقف شود یا از آن اجتناب کرد؟ ۲۲۰

فصل ۱۳: منشور اخلاقی زیست‌شناسان

- ۱۳-۱ مقدمه ۲۲۶
- ۱۳-۲ مسئولیت‌های اضافی یک دانشمند ۲۲۶
- ۱۳-۳ آیا منشور اخلاقی کار برای دانشمندان زیست‌شناسی باید وجود داشته باشد؟ ۲۲۸
- ضمیمه ۲۳۱
- یک منشور اخلاقی برای علوم زیستی ۲۳۲

- واژه‌نامه ۲۳۷
- منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر ۲۴۲